

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЯК МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБМЕЖЕНИХ ДЕРЖАВНИХ РЕСУРСІВ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Одними з головних завдань економічної теорії як науки є вивчення моделі ефективного використання обмежених ресурсів, організація виробництва, розподілу та обміну товарів, робіт та послуг.

Євроінтеграційні перетворення в державному управлінні України з 2014 р. підтверджують загальну тенденцію функціонування державних інститутів західних демократій – витрачання бюджетних коштів має ґрунтуватися та прозорих, відкритих та конкурентних процедурах, які є запорукою економічної стійкості держави як політико-правового об'єднання. Через значну кількість акторів у публічних закупівлях постає проблема нагляду і контролю за ефективністю використання бюджетних коштів.

Проблемою даного дослідження є пошук варіантів взаємодії між владою та громадянським суспільством, які забезпечать ефективність використання обмежених державних ресурсів у публічних закупівлях в умовах довготривалої війни.

Під громадянським суспільством в контексті цього дослідження варто розуміти сукупність незалежних організацій та груп громадян, які об'єднуються для досягнення спільних цілей, вирішення проблем та впливу на політичні та економічні процеси.

Відмітимо наступні напрями діяльності громадянського суспільства, які впливають на сферу публічних закупівель, на що вказують автори Макс Бадер, Оксана Гус, Андрій Мелешевич, Оксана Нестеренко:

1. Моніторинг: відстеження процесів витрачання публічних коштів, аналіз укладених договорів, виявлення недостовірної інформації.
2. Публічний тиск: розповсюдження публікацій за результатами проведених досліджень, що створює тиск на розпорядників публічних коштів, уряд та органи відповідно їх компетенції, змушуючи їх діяти чесно та прозоро.
3. Просвітництво: проведення активних кампаній серед громадян про їх права та обов'язки щодо контролю за публічними закупівлями, а також навчальних курсів для ефективного використання інструментів моніторингу та звітності.
4. Участь у процесах прийняття рішень: співпраця з державними органами у розробці політик та законів, що регулюють сферу публічних закупівель, наголошення на необхідності забезпечення прозорості та відкритості в цих процесах.
5. Юридичний захист: організація правової допомоги громадянам та підтримка їх у вирішенні судових справ щодо порушень у сфері публічних закупівель [1, с. 19].

Ключовими змінами, які докорінним чином змінили сферу публічних закупівель, є закріплення принципу прозорості та відкритості як основних засад державної політики під час витрачання бюджетних коштів, адже саме таким чином з'являються вихідні дані щодо закупівель у вільному доступі, які станом на сьогодні активно використовуються для здійснення громадського контролю.

Громадський контроль реалізується через наступні механізми:

- доступ до інформації про планування, процедури проведення, звітування про укладання та виконання договорів;

- інформування спеціально уповноважених органів про ознаки виявлених правопорушень [6, ч. 5 ст. 7].

Щодо доступу до відомостей про витрачання бюджетних коштів варто зазначити, що вищевказана інформація є у відкритому доступі через офіційний веб-портал – інформаційно-телекомунікаційну систему, адміністратором якої є державне підприємство «ПРОЗОРРО». Дана інформаційна система без обов'язкової вимоги щодо ідентифікації користувача містить інформацію за наступними блоками: закупівлі, договори, плани, відбори, товари.

Також варто звернути увагу, що відповідно до чинного законодавства опублікування замовником в електронній системі закупівель видаткових накладних, актів виконаних робіт, наданих послуг та інших підтверджуючих документів щодо виконання договорів не є обов'язковим. Проте копії таких документів можуть бути отримані громадськістю, адже інформація про виконання договірних зобов'язань про закупівлю товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти за своєю суттю є публічною, доступ до якої не має бути обмеженим [7, ч. 5, ст. 6].

Зручним інструментом для пошуку необхідної інформації є веб-портал аналітики закупівель – Clarity Project, який за допомогою програмних модулів групує інформацію про публічні закупівлі та учасників з баз даних більше 130 відкритих джерел (у тому числі з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Реєстру з відшкодування ПДВ, Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва тощо), які є необхідними для аналізу закупівель на предмет дотримання вимог законодавства.

Відповідно до вищезазначеного веб-порталу в режимі реального часу є технічна можливість сформувати наступну інформацію щодо участі у системі публічних закупівель певного замовника та учасника: кількість та перелік конкурентних / неконкурентних процедур у статусі переможця / учасника; кількість, перелік та підстави дискваліфікації; кількість та перелік виконаних договірних зобов'язань, кількість та перелік розірваних договорів тощо.

Щодо доведення інформації до спеціально уповноважених органів про виявлені правопорушення, варто звернути увагу на особливості функціонування електронної системи закупівель, яка надає можливість користувачу безпосередньо на оголошенні про закупівлю сформувати звернення до Держаудитслужби у спосіб заповнення наступних полів: виявлені порушення (вибрати один або кілька варіантів з переліку), можливість додати в текстовому варіанті будь-яку додаткову інформацію, вказати свої ідентифікаційні дані та електронний цифровий підпис. Зазначене звернення може бути окремою підставою для початку моніторингу процедури закупівлі [6, п. 5 ч. 2 ст. 8].

Першовідкривачами громадського нагляду в системі «ПРОЗОРРО» є громадська організація Transparency International Україна [8]. Спроби запровадження системи громадського контролю мали місце з липня 2015 р. до червня 2017 р. завдяки діяльності Комісії з розгляду звернень на допорогових закупівлях – міжвідомчої робочої групи, до складу якої входили співробітники Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Антимонопольного комітету України та Transparency International Україна. Діяльність такої робочої групи відбувалась на громадських засадах, додатково до навантаження за основним місцем роботи [5]. Серед недоліків такої системи громадського контролю варто відмітити рекомендаційний характер рішень, які часто ігнорувалися замовниками та не призводили до жодних реальних наслідків.

Також варто відмітити ініціативу «DOZORRO» – моніторинговий портал, який адмініструє Transparency International Україна. Основним джерелом наповнення інформації є відгуки постачальників, замовників, контролюючих органів або пересічних громадян. Для цього необхідно через електронну систему закупівель виконати наступні дії: знайти закупівлю, в якій ви вбачаєте порушення; ідентифікувати себе як користувача, визначити, на якому саме етапі процедури закупівлі ви вбачаєте порушення тощо [2].

Наступним етапом роботи ініціативи «DOZORRO» є опрацювання отриманих відгуків громадськими організаціями, які є членами «DOZORRO-СПІЛЬНОТИ». Станом на сьогодні в рамках даної ініціативи співпрацюють 30 організацій, які на регулярній основі здійснюють моніторинг публічних закупівель на предмет дотримання чинного законодавства. Відомості про результати такої перевірки також фіксуються на веб-сайті «DOZORRO».

Також варто зазначити, що за 2023 р. представники Transparency International Україна проаналізували 1 165 закупівель (виявлено порушення в половині випадків, які належним чином зафіксовані й направлені до контролюючих органів). Зазначені контрольні функції громадськості призвели до того, що кількість конкурентних договорів за 2023 р. становила 72 % від усіх укладених публічних закупівель (перевищив довоєнний показник), а рівень конкуренції склав 2,03 учасники на закупівлю в порівнянні з 1,8 у 2022 р. [3, с. 2, 32].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що громадський контроль займає одне з провідних місць у системі ефективного використання обмежених державних ресурсів та має широкий функціонал впливу на прийняття управлінських рішень: моніторинг, публічний тиск, просвітницьку діяльність, юридичний захист.

Програмні модулі «DOZORRO» та «Clarity Project» дозволяють формувати упорядковану аналітичну інформацію будь-якому зацікавленому користувачу, підтверджуючи загальний тренд прозорості та відкритості інформації. Активна співпраця держави і громадянського суспільства під час здійснення контрольних функцій призводить до підвищення рівня конкуренції в публічних закупівлях та ефективності використання обмежених державних ресурсів в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Громадянське суспільство vs. корупція в Україні / М. Бадер та ін.; ред. О. Нестеренко. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 240 с.
2. Дозорро – портал, на якому можна залишити відгук про Замовника. Інфобокс Прозорро. URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/yak-zalishiti-vidguk-na-portali-dozorro>
3. Звіт про результати сфери публічних закупівель у 2023 році. TAPAS. URL: <https://tapas.org.ua/all-uk/news-uk/zvit-pro-rezultaty-sfery-publichnykh-zakupivel-u-2023-rotsi/>
5. Комісія без повноважень – що робити з допороговими зверненнями? Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk/news/komisiya-bez-povnovazhen-sho-robiti-z-doporogovimi-zvernenniyami>
6. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/conv#n731/>
7. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text/>
8. Про нас – Transparency International Ukraine. Transparency International Ukraine – Знизити рівень корупції. URL: <https://ti-ukraine.org/about/>